

Voeding- en drankgeschiedenis zijn in deze bundel natuurlijk royaal aanwezig. Dat betreft de consumptie van bepaalde producten (H. Samsonowicz en L. Zylbergeld over graan, respectievelijk in de vijftiende en de zestiende eeuw), het voedselverbruik in een instelling (A. Derville over het Rijselse Saint-Sauveur hospitaal in de late Middeleeuwen, W. Frijhoff over het Rotterdamse Proveniershuis tussen 1720 en 1840, H. Jansen over een Maastrichts bejaardenhuis van de zestiende tot de achttiende eeuw), de voedselconsumptie in één stad (M. Bogucka over Gdansk in de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw) en, vooral, de geschiedenis van het verbruik van bier en wijn (E. Aerts, B. Blonde & M. Limberger, G. Fouquet, M. Pauly en R. W. Unger over Duitsland, Luxemburg en de beide Nederlanden van de Middeleeuwen tot het begin van de negentiende eeuw).

De 23 bijdragen bieden een breed fresco van allerlei aspecten van de consumptiegeschiedenis, waarbij de ene bijdrage mij al meer kan bekoren dan de andere. Omdat het onmogelijk is hier elk artikel te evalueren, hou ik me bij een algemene beoordeling van het boek: geeft het een actuele stand van het (internationaal) onderzoek op het vlak van benaderingen, methoden en inzichten? Beslist niet. Ondanks pogingen van R. van Uytven om een meer culturele invulling aan consumptiegeschiedenis te geven, ontwijken vele auteurs bewust deze invalshoek. M. Bogucka schrijft dat gebrek aan plaats haar dwingt 'to reduce the problem to the nutritional side of food consumption' (91), een keuze die ook door andere auteurs wordt gemaakt. Het resultaat is dat deze bundel, op uitzonderingen na, vooral oog heeft voor de raming van de hoofdelijke consumptie van bier of graan, de calorische inname per dag, of de vraagelasticiteit, terwijl de bijdragen in een traditionele sociaal-economische geschiedschrijving worden geplaatst, eerder dan in een sociaal-culturele of een cultureel-economische. De 'eerste liefde van de gevierde emeritus', namelijk 'conjuncturele verbruiksgeschiedenis', overheerst (71-72). De lezer zou zich haast in 1975 wanen... De bundel bevat weinig over, bijvoorbeeld, de lengte van de rokken (om uit Van Uytvens oeuvre te citeren: 'De korte rokken van de jaren dertig: mode en conjunctuur in de veertiende eeuw', in: *Bewogen en bewegen. Liber amicorum prof. dr. H. F. J. M. van den Eerenbeemt* (Tilburg, 1986) 219-231), of over welk ander onderwerp ook dat de geschiedschrijving van consumptie zo relevant en boeiend maakt sinds een tweetal decennia (identificatie met een groep; statussymbolen, smaak en voorkeuren, sociale grenzen, zingeving aan arbeid, perceptie van zichzelf en anderen,...). Ik volg J. L. Flandrin niet wanneer hij de arbeid van een hele generatie kwantitatieve consumptiehistorici van de tafel veegt ('Préface', in J. L. Flandrin, J. Cobbi, ed., *Tables d'hier, tables d'ailleurs* (Parijs, 1999) 18-19), maar ik voel het toch als een sterk gemis dat deze bundel zo weinig aandacht besteedt aan nieuwe onderwerpen (zie hoger), bijna geen interesse heeft voor nieuwe benaderingen (bijvoorbeeld, de *linguistic turn*), vrijwel geen oog heeft voor relatief nieuwe bronnen (bijvoorbeeld, iconografie), noch voor een nieuwe blik op klassieke bronnen (bijvoorbeeld, rekeningen). Ik vind het overigens ook jammer dat een inhoudelijke inleiding op de bijdragen ontbreekt. Mijn algemene kritiek doet natuurlijk tekort aan enkele bijdragen die wél op nieuwe internationale trends in de consumptiegeschiedenis inspelen, en die dit *liber amicorum* de moeite waard maken.

Peter Scholliers

R. J. van der Maal, Y. van den Akker, e. a., ed., *Van Baerne tot Baarn* (Baarn: Historische kring 'Baerne', 1999, 303 blz., f39,95, ISBN 90 9013232 5).

In 1999 vierde de 'Historische kring Baerne' haar vijftienvestigjarig bestaan met de uitgave

van dit jubileumboek. Het doel van de vereniging is de kennis van de geschiedenis van Baarn te verhogen en de belangstelling daarvoor te stimuleren. In de inleiding wordt de lezer uitgelegd dat het boek is samengesteld volgens de 'biografische traditie binnen de geschiedschrijving'. Dit houdt in dat het boek een scala van onderwerpen onafhankelijk van elkaar behandelt in min of meer chronologische volgorde. De samenhang moet komen uit het feit dat alles zich afspeelt in Baarn. Gelukkig voor de lezer is er naast de chronologie toch gezocht naar een andere ordening. Het lijvige boek is onderverdeeld in vier hoofdstukken, waarin achtereenvolgens 'De ontwikkeling van de plaats Baarn', 'Huizen en plaatsen', 'Groepen en verenigingen' en 'Personen uit Baarn' worden belicht. Ieder hoofdstuk bevat minstens vijf à zes bijdragen van verschillende Baarnse schrijvers.

Er is door de historische kring veel aandacht besteed aan de verschillende soorten bronnen die vertellen over de geschiedenis van Baarn. De auteurs hebben gebruik gemaakt van archeologische opgravingen, oorkonden, memoires van voormalige bewoners en ooggetuigenverslagen. Al met al levert dit een zeer compleet beeld op.

Interessant zijn de artikelen over Baarn en de koninklijke familie. De aanwezigheid van paleis Soestdijk zorgde door de eeuwen heen voor een hechte band. Het boek bevat enkele ooggetuigenverslagen van mensen die voor de koninklijke familie hebben gewerkt. Daarnaast geven deze artikelen ook een beeld van de Nederlandse geschiedenis in die tijd. Zo schetst het artikel 'Baarnse lusthoven en hun bewoners' een mooi beeld van de Bataafse periode in de Nederlanden. Hier wordt verhaald over het bezoek van Napoleon aan Baarn. Diens broer Lodewijk Napoleon maakte vervolgens gebruik van paleis Soestdijk. Hij bracht er een dierentuin met 62 exotische dieren onder. Baarn werd 's nachts verrast door het gebrul van leeuwen en gekrijs van apen!

Baarn blijkt een veelbewogen verleden te hebben, waarvan de bundel een breed beeld biedt. De samenhang tussen de artikelen is door de indeling in hoofdstukken toch gewaarborgd. Voor de lezer valt het boek in twee delen uiteen. In de hoofdstukken 'Ontwikkeling van de plaats Baarn' en 'Huizen en plaatsen' wordt de geschiedenis van Baarn in een breder perspectief gezet. Hoogtepunten als de geboorte van Beatrix en dieptepunten als de Duitse bezetting werpen licht op de vaderlandse geschiedenis. De laatste twee hoofdstukken zullen echter vooral interessant zijn voor mensen die een band met het dorp hebben. Veel van de bijdragen zijn immers gewoon goede herinneringen aan vroeger. Titels als 'Trein 8:28: Kleuterhuis 'Roosterhoeck'', 'Hendrik Hornsveld, nestor van de dahliacultuur' en 'Het 'Verkade-mannetje' vertelt' spreken voor zich.

Deze bundel zal mensen met belangstelling voor regionale geschiedenis zeker aanspreken. Ook geïnteresseerden in orale geschiedenis kunnen dit boek ter hand nemen, want *Van Baerne tot Baarn* bevat hiervan mooie voorbeelden. Zeker in het hoofdstuk over verschillende personen zijn veel ooggetuigenverslagen te vinden.

Achterin het boek worden de 31 auteurs van de bundel voorgesteld. Het blijkt dat zij voor het merendeel historici en journalisten zijn die reeds eerder als auteur hebben gewerkt. Alle auteurs hebben zich met zichtbaar enthousiasme op hun schrijftaak geworpen. Het resultaat verschilt echter toch per artikel. Niet alle artikelen zijn vlot geschreven. Bovendien zijn niet alle artikelen goed gedocumenteerd. Sommige bevatten aan het einde van hun verhaal een duidelijke verwijzing naar het gebruikte bronnenmateriaal. Andere artikelen laten slechts raden waar de informatie vandaan komt en bevatten nauwelijks noten. Achterin *Van Baerne tot Baarn* is ook geen literatuurlijst opgenomen. Wel bevat het boek een uitgebreid personenregister.

R. Wolf, *Een doolhof van eeuwen. Zeven eeuwen ziekenzorg in 's-Hertogenbosch. Van Groot ziekgasthuis tot Bosch medicentrum, 1274-1999* (Nijmegen: Sun, ['s-Hertogenbosch]: Adr. Heinen, 1999, 165 blz., f24,50, ISBN 90 6168 581 8).

In het voorwoord geven leden van de raad van bestuur van het Bosch medicentrum (BMC) aan waarom dit gedenkboek is geschreven: het proces van de fusie tussen het Groot ziekgasthuis en het Willem-Alexander ziekenhuis, waaruit het BMC is ontstaan, is afgerond. 'Omdat de geschiedenis van het Willem-Alexander ziekenhuis in 1989 al is geschreven, staat hier de historie van het Groot ziekgasthuis centraal'.

De auteur heeft zich voor deze beknopte geschiedenis gebaseerd op archiefonderzoek, interviews en literatuurstudie. Uit de literatuurlijst blijkt dat hij kon beschikken over studies van de specifieke Bossche situatie, zoals een titel als: 'Een aantal medische aspecten uit de geschiedenis van het Groot ziekgasthuis te 's-Hertogenbosch tussen 1650 en 1914' aangeeft. Toch valt de grootste nadruk in het boek op de periode na 1940, waarvoor de auteur zich met name baseert op archiefonderzoek en interviews. Hoofdstuk 1 beschrijft de periode van de Middeleeuwen tot 1940. De andere vijf hoofdstukken en de epiloog beslaan elk perioden van zo'n vijf tot twintig jaar.

Hoofdstuk 1 vertelt ons over het in 1274 voor het eerst vermelde Groot gasthuis, dat zich twee eeuwen later volledig heeft toegelegd op ziekenzorg, met als opnamecriteria ziekte en armoede. Na de Franse periode gaat het gasthuis verder onder de naam Groot ziekgasthuis (GZG). Het peil van de zorg is laag. Belangrijke veranderingen komen er in het derde kwart van de negentiende eeuw, als religieuzen zich opnieuw ontfermen over de zieken. Het GZG krijgt zijn katholieke stempel. Sneller gaan de veranderingen na 1900, met de introductie van de medische specialisatie en met zaken als de invoering van het ziekenfonds en de klasseverpleging. Met nieuwbouw wordt de basis gelegd voor het moderne ziekenhuis. Hoofdstuk 2 beschrijft de oorlogsperiode (1940-1945), waarin schaarste de toon zet. Over de zusters, die uit Duitsland afkomstig waren, circuleren geruchten over hun pro-Duitse houding, maar de auteur ontzenuwt deze met vele voorbeelden. Hoofdstuk 3 gaat over de tijd van de wederopbouw en de groei (1945-1965). Het GZG verwerft in deze periode de felbegeerde centrumfunctie met gerenommeerde super- en subspecialisten. Het aantal religieuzen in het ziekenhuis neemt door schaarste af en de leken die in de zorg werken, eisen hun rechten op. Hoofdstuk 4 behandelt de periode onder bestuursvoorzitter Van den Eerenbeemt (1965-1980), een harde werker met een autocratische bestuursstijl. Een begintijd van overvloed met vele bouwplannen slaat onder invloed van de economische recessie al snel om in een periode van bezuinigingen en krimp. De grote tegenstellingen tussen de Bossche ziekenhuizen komen naar voren evenals de verbeterde onderlinge concurrentie, met name met het Carolus ziekenhuis. Hoofdstuk 5 beschrijft de fusieverschijnselen van 1980 tot 1990 en de mislukte fusie met het Liduina ziekenhuis uit Boxtel, waar het Carolus ziekenhuis in de ogen van het GZG mee vandoor gaat. Snel daarop volgt de fusie met het protestantse Willem-Alexander ziekenhuis. Hoofdstuk 6 is vooral een beschrijving van de vele technische ontwikkelingen en hun gevolgen voor het beheer van de ziekenhuizen. Naast de grote groei van de medische techniek, zien we ook een groeiende aandacht voor de sociale aspecten van de zorg, met name in de kindergeneeskunde en in de vernieuwde verpleegsystemen. Ook het kwaliteitsbegrip doet zijn intrede, in navolging van het bedrijfsleven.

De epiloog (1990-1999) gaat over het feit dat de fusie met het WAZ weliswaar beklonken is, maar op de werkvloer nog doorgevoerd moet worden. Intussen zijn er al weer nieuwe ontwikkelingen: in een poging de onderlinge concurrentie te beteugelen, is de Stichting